

УДК 377.4 – 055.2 (497.11 Сврљиг) "1934/1947" (091)

ЖЕНСКА ЗАНАТСКА ШКОЛА У СВРЉИГУ ОД 1934. ДО 1947. ГОДИНЕ

Апстракт: У привредно заосталој и патријархалној средини каква је био Сврљиг, оснивање Женске занатске школе 1934. године било је од великог значаја. Школа је читаво време свог постојања радила у врло скромним условима, што је било последица економских прилика у којима се нашао Сврљиг, пошто је, као и читава земља, осетио последице економске кризе. Школа је радила и у току рата и без обзира на бројне проблеме са којима се морала суочити, она је образовала и оспособљавала младе девојке за самосталан рад.

Кључне речи: Женска занатска школа, наставнице, ученице, организација наставе.

Отварање женских занатских школа у циљу образовања женске деце у разним занатима, унапређења кућне индустрије (шивење, кројење рубља и одела, вез, ћилимарство) није било ништа ново.¹ Наиме, ако бисмо зашли у дубоку прошлост видели бисмо да отварање таквих установа датира још из друге половине XII века, из доба краља Уроша I. Урошева жена, Јелена Анжујска, створила је на своме двору у Брњцима, близу манастира Црна Река, једну такву школу у којој су добијале стручно образовање сиромашне девојке тога краја. И мо-

нахиња Јевгенија установила је у манастиру Љубостиња школу у којој су женске занате изучавале добегле монахиње и женска ратна сирочад.² То су били почеци женских занатских школа, али се само на томе и остало јер је наступило вишевековно ропство Срба под Турцима. Тек са стварањем самосталне народне државе могло се приступити организовању разних стручних школа, па и женских.

У Србији, ослобођеној од турске власти, први човек који је уочио потребу школовања женске деце био је Димитрије Давидовић.³ Године 1821.

¹ Љ. Кнежевић, *Женска занатска стручна настава*, Гласник стручне наставе Орган МТИ у Краљевини Југославији бр.1, 1929, 166-170.

² Исто, 166-167.

³ Б. Прпа-Јовановић, *Процеси модернизације и положај жене у Србији током XIX и прве*

он је упутио писмо кнезу Мило-шу у којем је предлагао да се поред мушких отворе и школе за женску децу, али ова његова сугестија није била прихваћена. Међутим, после предлога Димитрија Давидовића, питање отварања школа за женску децу све више је добијало на снази, тако да власти више нису могле игнорисати такве и сличне захтеве за организовањем «девојачких школа» па је тако 1846. године отворена прва девојачка основна школа.⁴

Након Уједињења, 1919. године, Министарство трговине и индустрије, схватајући значај женских стручних школа, отпочело је са обнављањем уништених школа уз помоћ женских удружења и с тим циљем донет је и **Закон о женским занатским школама**, и оне су се из године у годину све више усавршавале да би коначно добиле одређен правац рада. Законом од 30. 03.1922. године (објављеном у »Службеним новинама«, бр. 105 од 15.05.1922. године), ове школе су промениле назив у **женске занатске школе** и постале су полудржавне установе под управом женских удружења. Држава је постављала и плаћала стручно особље, додељивала материјалну помоћ за разне школске потребе, плаћала хонорарне наставнике за опште предмете и давала субвенције за материјалне потребе, нарочито школама у пасивним крајевима. Женска удружења била су дужна да се брину за школску зграду, огрев, осветљење и послугу, што су чинила из

сопствених прихода прикупљених прилогом, чланарином.

Законом о подели Краљевине на управна подручја од 3. октобра 1929. године («Службене новине» бр. 232) ниже женске стручне школе прешле су у надлежност бановина и у њима су бановине вршиле све послове под врховним надзором и по упутствима ресорног министра, а на основу постојећих закона. Постојале су женске занатске школе разног типа. Од заната који се у њима уче заступљени су: кројење и израда женског одела, рубља, женских шешира, ћилимарство, вез, трикотажа, платно, чипке и вештачко цвеће. Задатак ових школа у смислу закона о њима јесте: *образовање женскиња у разним занатима, унапређење кућне индустрије и спремање стручних учитељица.*

Женске занатске школе деле се на: ниже, продужене и више.

Задатак **нижих занатских школа** је да спремају добре, самосталне и образоване раднице у свим врстама женског рада. **Продужене женске занатске школе** имале су задатак да спреме ученице за добре самосталне и спретне мајсторе и трајале су две године. **Више женске занатске школе** отворане су у престоници и већим градовима, а њихов задатак био је да ученицама дају више стручно и опште образовање и спрему стручне учитељице. Трајале су две године, а учитељски течај је трајао још годину више. Таквих школа је било у Београду и Загребу.

После Ослобођења и Уједињења, по свим већим варошицама ничу женске занатске школе. Велики допринос оснивању ових школа дала је

половине XX века, Зборник радова »Србија у модернизацијским процесима XX века-І», Институт за новију историју Србије, Београд 1994.

⁴ Б. Прпа-Јовановић, *Процеси модернизације и положај жене у Србији током XIX и прве половине XX века*, 364-365.

једна од женских корпорација «Коло српских сестара».⁵

На иницијативу Босе Голубовић, жене народног посланика Милана Голубовића, године 1932. у Сврљигу је оформљена секција «Коло српских сестара», захваљујући чијем ангажовању и доприносу је отворена Женска занатска школа у Сврљигу 1934. године, чиме се женској деци омогућавало значајно школско образовање.

ШКОЛА У ГОДИНАМА 1934-1941.

Пошто се почело са оснивањем Женских занатских школа на територији Краљевине, све те школе нису имале заједничке везе, нису имале заједнички програм рада, нити заједнички закон и правилник. Први покушај да се све те школе повежу учинило је Министарство трговине и индустрије 1922. године доношењем Закона о Женским занатским школама. Овај Закон у целини је објављен у Службеним новинама бр. 105 од 15.05.1922. године, а потом у гласнику стручне наставе бр. 2 августа 1930. године на странама 21-29.⁶ Десет година касније, 1932. године донет је нов про-

ширен Закон о Женским занатским школама по коме ове школе одговарају рангу непотпуне средње школе са нижим течајним испитом и имају пет разреда: два приправна, два стучна и радионицу - атеље. Број ових школа је стално растао па их је 1936. године било 229 са 13.663 ученица.⁷

Женска занатска школа у Сврљигу, од свог оснивања (1934. године), била је смештена у приватној згради Мирослава Марковића, трговца овцама. Зграда се налазила у улици Краља Александра (данас Васе Албанца, у тој згради једно време је био смештен Црвени крст). У сачуваним извештајима о расходима и приходима школе за 1939. годину стоји «да је плаћана месечна кирија за школску зграду у висини 125,00 динара».⁸

Новчана средства за издржавање школа је добијала од Кола српских сестара и Општине сврљишке.⁹ Краљевска банска управа је тражила сваке године од управе школе да достави извештај о томе колико је тамошња Женска корпорација дала из својих средстава за издржавање школе, а колико је школским буџетом било предвиђено и колико је имала прихода од израђевина (зараде) у току школске године.¹⁰ На молбу Женске занатске школе у Сврљигу министар трговине и индустрије одобрио је новчану помоћ у износу 3000 динара за набавку најпотребнијих учила и намештаја, а

⁵ Ш. Штук, *Значај женских занатских школа*, Гласник стручне наставе Орган МТИ у Краљевини Југославији бр. 20, април-јуни 1936, 5-7.

⁶ Ш. Штук, *Значај женских занатских школа*, 20-21. Закон има десет поглавља:

- I- Задатак Женских занатских школа
- II- Отварање школа
- III- Врсте школа
- IV- Управа и надзор
- V- Настава
- VI- Ученице
- VII- Наставници
- VIII-Квалификација стручних учитељица
- IX- Администрација у државним и полудржавним школама
- X- Прелазна наређења

⁷ Љ. Димић, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 - 1941. године*, Београд 1997, 170-171.

⁸ Историјски архив у Нишу, фонд Женска занатска школа у Сврљигу - у даљем тексту И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 2 кутија, 28.6.1940.

⁹ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 10.9.1937. По-моћ Кола српских сестара - 2600 и помоћ Општине сврљишке-2000 динара.

¹⁰ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 29.5.1937.

помоћ је школи имала да исплати Државна хипотекарна банка у Београду, а од Краљевске банске управе у Нишу тражено је да води надзор да се новац употреби за сврху којој је намењен и да се о томе извести завод.

Школа је имала две просторије. У једној су се пресвлагале ученице пред почетак наставе, облачиле своје униформе, а друга, већа просторија била је учионица и у њој су биле смештене ученице сва четири разреда и радионице - атељеа. Сачуван је списак школског инвентара и из тог списка сазнајемо да је школа имала две шиваће машине, географску карту и једну велику лутку. Године 1937/38. основана је и ђачка књижница, која је била смештена у посебној просторији школске зграде. Књижницу је основала тадашња управница Косара Крстић, а први књиџар била је Миленија Витановић. Сачуван је списак књига и било је 86 књига, углавном по један примерак сваке књиге. Књиге су набављане од чланарина ученица, али и од новца који је прикупљен на приређеној забави. Наведена су имена свих оних занатлија и дародаваца који су дали предмете, тј. своје сопствене израђевине које су продате на забави, а новац је искоришћен за попуњавање библиотечког фонда.¹¹

Током читавог периода постојања ове школе, од 1934. до 1947. годи-

не, смениле су се четири управнице: Десанка Димитријевић (1934-1936), Косара Крстић (1936-1939), Христина Стојчевић (1939-1947) и Славка Пешић (1947). Нема сачуваних података о раду прве управнице. Као хонорарни наставници радили су: Ковачевић Ђорђе, учитељ српскохрватског и математике и Стаменковић Надежда, учитељица историје са географијом.¹² Десанку Димитријевић на положају занатске учитељице IX положајне групе заменила је Косара Крстић, које је пребачена из Књажевца, а Десанка је постављена за занатску учитељицу исте положајне групе при Женској занатској школи у Нишу.¹³ Новоизабрана управница била је и једина наставница због чега се у неколико наврата обраћала Краљевској банској управи у Нишу са молбом да се повећа наставно особље, јер је рад у условима када постоји само једна учитељица отежан.¹⁴ Али због недостатака новчаних средстава, као и због недовољног броја уписаних ученица, овом њеном захтеву није се изашло у сусрет. Због честог одсуствања управница, које су једно време биле и једине учитељице, а хонорарних наставника није било, настава је у време њиховог одсуствања обустављана, и у таквим условима било је тешко остварити предвиђени наставни програм. Због тога, бан је само у изузетним случајевима одобравао управитељици одсуство и то на свега неколико дана. У Нишу је издато наређење «за боље и савесније вршење наставничких дужности у школи», које је упућено и Женској занатској школи у Сврљигу.¹⁵

¹² И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 10.9.1934.

¹³ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 12.9.1936.

¹⁴ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 29.9.1936.

¹⁵ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 2 кутија, 4.3.1939.

У Женску занатску школу могле су се уписивати девојчице после свршене основне школе, дакле са 10 до 12 година старости. После завршене основне школе која је трајала четири године и била обавезна, ученице су се могле уписати и у Вишу народну школу која је такође трајала четири године, али није била обавезна.¹⁶ Како ова школа није била обавезна, ученице су могле одмах после свршене основне школе уписати неку стручну школу. Забележен је случај ученице Вере Костић, која је завршила четири разреда гимназије у Београду, а којој је дозвољено да полаже допунски испит из стручних предмета по програму за други стручни разред, након чега се могла уписати у завршни разред, тј. атеље - радионицу.¹⁷

Ученице су биле дужне да сnose одређене новчане издатке. На почетку школске године од њих је наплаћивано по 20 динара за здравствени фонд, 5 динара за годишњи извештај, а плаћале су и допринос за употебу учила. Наплаћивани су и поправни испит 10 динара, а за допунски испит за сваки разред наплаћивано је по 20 динара бановинске таксе.¹⁸ Ученице су по наруџбини израђивале одевне предмете, радиле су украсни вез и за то су добијале извесну новчану надокнаду. Сачуване су признанице из 1937. године којима се потврђује да су ученице, њих 17, на име зараде за септембар, октобар, новембар оствариле зараду од 115,50 динара. Ученице су се углавном тог новца одрицале како би њиме покриле оне новчане издатке које су морале измирити према школи.

Од ученица се захтевала дисциплина и смерност. Забележен је један интересантан случај ученице Вере Костић. Наиме, проблем је настао када је Краљевска банска управа Моравске бановине, Одсек за трговину, занатство и индустрију, одобрила све одлуке управе школског одбора и школског фонда, сем одлуке о искључењу из школе ученице Вере Костић.¹⁹ По наредби шефа трговинског одсека искључена ученица има се казнити само «укором наставничког савета».²⁰ Управница Косара Крстић, на такву одлуку шефа трговинског одсека, подробно је известила Краљевску банску управу зашто је Вера Костић кажњена. У извештају стоји да је ова ученица одбила да испуни наређење управитељице и пође са свима у цркву, већ је накнадно дошла сама. Затим, Вера је одбила да испуни наређење и придржи капут председници школског одбора госпођи Боси Голубовић, упустила се са њом у расправу и када се у препирку умешала и сама управница, ученица Вера Костић затражила је од ње «да се не меша, јер њу ништа није питала» што је увредило и понизило управницу пред ученицама. Даље, у извештају управнице наводи се да Вера Костић остаје на корзоу дуже од свих девојака и стално је окружена мноштвом момака, што се сматрало недоличним понашањем. Косара Крстић сматра да, уколико би Вера Костић била враћена у школу, тиме никакавог ауторитета не би имале остале ученице ни према наставницима ни према школи.²¹ Иако је Краљевска банска управа наредила да се ученица Вера Костић врати у школу, њен отац је поднео захтев да је управа

¹⁶ Љ. Димић, *нав. дело*, 178.

¹⁷ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 7.9.1937.

¹⁸ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 23.8.1937.

¹⁹ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 18.12.1937.

²⁰ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 19.12.1937.

²¹ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 1 кутија, 20.12.1937.

школе испише из школе јер је против ње подигнута «недостojна хајка». Овакво понашање Вере Костић може се објаснити тиме што је она четири разреда гимназије завршила у Београду, средини далеко напреднијој од оне у којој је похађала радионицу-атеље. Са Вером Костић дружила се и моја саговорница Катица Першић која ми је о Вери испричала следеће: »Вера је била врло марљива ученица, најбоље од свих је кројила и шила, али је у свом понашању била врло слободна и отресита. Њен отац, Живко Костић, присуствовао је тајним састанцима комуниста, говорило се за њега да је био један од њих тако да је могуће да је и то био разлог њеног искључења из школе». Вера Костић је школу похађала свега неколико месеци, уписала се септембра 1937. године, а из ње је искључена већ децембра исте године. Оваквих случајева искључивања ученица из школе више није било, или бар није забележено.

ШКОЛА У РАТНИМ ГОДИНАМА (1941-1944)

Након 6. априла, пошто је бомбардован Београд, немачке трупе су прешле југословенску границу, а представници југословенске војске безусловно су капитулирали. Немци су разбили Краљевину Југославију, а њени разбијени делови нашли су се под туђинском окупацијом. У таквим тешким околностима које су наступиле, Женска занатска школа у Сврљигу обуставила је рад, да би већ 01.05. 1941. године према одобрењу фелкомандантуре женске занатске школе могле да отпочну са радом. Без обзира на дозволу коју је добила, школа у Сврљигу није наставила рад до краја школске године, али је ученицима одобрено да заврше разред, јер школу

нису похађале из оправданих разлога, док су ученице атељеа биле дужне да полагају завршни испит.²²

Маја месеца 1942. године донета је Уредба о преношењу стручних школа и наставе из ресора Министарства народне привреде и Министарства пољопривреде и исхране у ресор Министарства просвете.

Један од проблема са којима се суочила управе школе у току рата је премештање у другу зграду јер се у школску зграду сместио четнички одред, тако да је у таквим новонасталим приликама настава била полудневна. Управа школе је известила Окружно начелство у Нишу да нова зграда не одговара јер је у лошем стању, а и у погледу хигијене није задовољавајућа и настава се није могла обављати по распореду јер је постојала само једна просторија.²³ Још један од проблема на који се наилазило у школама, за време рата, је хигијена ученика. Министарство просвете и вере било је принуђено да изда наредбу која је обавезивала директоре свих школа «да посвете већу пажњу одржању чистоће, да уведу честе лекарске прегледе ученика јер ученици често имају ваши па прети велика опасност од зараза пегавог тифуса». Школа у Сврљигу морала је да прибави неопходан хигијенски материјал, а извршила је и дезинфекцију зграде.

У току зиме 1943/44. године школа се суочила са проблемом грева, наиме није имала потребна новчана средства да би се снабдела довољном количином грева, па је извесно време школа обуставила рад.²⁴ Часови који су том приликом изгубљени

²² И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 3 кутија, 28.6.1941.

²³ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 3 кутија, 9.9. 1941.

²⁴ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 3 кутија, 27.2.1944.

због огрева, али и услед нередовних прилика у којима је школа и те године радила, морали су бити надокнађени. Министарство просвете и вера прописало је на који начин ће изгубљени часови бити надокнађени. Предвиђено је да из појединих предмета (веронауке, географије, историје, хемије) буде скраћен наставни програм. Одржавани су и повремени састанци у школи на којима су наставници укратко пропитивали ученике «у циљу контроле да би се проверило како су ученице до тада прешле и разумеле сразмеран део програма».

У току рата, школска управа још једном се морала суочити са проблемом заузимања зграде. Овог пута у школску зграду уселила се бугарска војска и настава је опет била полудневна. Управница је известила Окружно начелство у Нишу да је, пошто је школска зграда заузета, школски инвентар растурен по приватним кућама, нема зграде која је подесна за смештај ђака, тако да је школа прекинула рад од 04.01 до 24.01.1944. године.

Из дневника рада сазнајемо да су ученице имале најмање 4, а највише 6 часова у току дана. Све суботе биле су радне, док су недељом ученице са својом учитељицом биле дужне да иду у цркву, а школа није радила једино у зимском периоду када није могла да обезбеди огрев. У дневнику рада сачуван је план и програм свих предмета, такође се из дневника рада могла пратити и редовност похађања наставе. Ученице нису често записиване у напомену што казује да је у школи владао ред и дисциплина. Нема података о томе на који начин су кажњаване ученице које су записиване у напомену, сем једног случаја ученице Анкице Игњатовић, која је кажњена

укором разредног старешине услед лошег понашања на часу.

И у ратним приликама школа је славила школску славу Свети Сава. Слави су присуствовали и родитељи, ученице су изводиле позоришну представу. Новац од прихода добијао је школски одбор.²⁵ Ученице су славиле и славу Кола српских сестара 21.9. када су присуствовале благодарењу и сечењу колача.

Ученице које би завршиле радионицу - атеље биле су дужне да полажу завршни испит. «Циљ је завршног испита у Женским занатским школама да ученице докажу да уз општу наобразбу располажу теоријском и практичном спремом за самосталан рад у овом занату».²⁶ Завршни испити су одржани од 29.06 до 04.07.1944. године. Испитни одбор сачињавали су председник (Влада Новаковић), школски надзорник, управница школе. На самом испиту ученице би извукле питања из стручног практичног рада и свака је морала да изради сама одевни предмет. Ученице које би положили завршни испит добијале су сведочанство о завршеном испиту.²⁷

У току рата управница Женске занатске школе била је Стојчевић Христина, стручна учитељица. Поред ње, у школи је предавала и Даница Томић, које је држала предмете: стручно практичан рад (одело), српски језик и рачун са калкулацијама у свим разредима и имала је 20 часова недељно. Неколико пута у току рата Даница је тражила премештај у Косовску Митровицу како би могла да се

²⁵ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 4 кутија, 28.1.1945.

²⁶ *Правилник о полагању завршног испита у Жен. зан. шк*, Гласник стручне наставе - Орган МТИ у Кр. Југ, бр. 24-25 1937, 80-84.

²⁷ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 4 кутија, 1.7.1945.

стара о својој болесној мајци.²⁸ Управница Христина Стојчевић је подржала Даничин захтев, али, без обзира на то, Окружно начелство у Нишу одбило је овај захтев јер није било упражњеног места у Косовској Митровици.

Крајем школске 1941. године, на привремени рад у Женској занатској школи у Сврљигу одређена је Славка Пешић, стручна учитељица IX положајне групе, која је до тада била на служби у Штипу. Предавала је стручни практичан рад у I и II разреду, декоративно цртање и познавање робе са домаћинством, а била је и разредни старешина и имала је 24 часа недељно.

Као хонорарна наставница радила је Надежда Панић све до 04.06. 1941. године када је премештена у Александравац. За хонорарног наставника постављен је Бранко Дикић, свршени богослов, који је држао веронауку. Школске 1941/42. године у школи су почеле да раде две учитељице: Милица Лучић, стручна учитељица IX положајне групе и Видосава Ценић, стручна учитељица исте положајне групе.²⁹

У току ратних година, управница Женске занатске школе у Сврљигу била је дужна да шаље месечне извештаје Окружном начелству у Нишу о стању у школи. Сачувани су неки извештаји из марта, априла и маја 1942. године из којих сазнајемо да је рад у школи текао нормално. Родитељи се углавном нису одазивали позиву да дођу у школу јер су били заузети послом. «У школи владају нормалне прилике без икаквих штетних утица-

ја над децом. Настава се углавном обављала без икаквих сметњи и рад је текао нормално у сваком погледу. Све наставнице се коректно придржавају законских правила.»³⁰ И други извештаји које је управница слала Окружном начелству били су сличне садржине и управница их је слала све време трајања рата.

Школске 1941/42. године у Женској занатској школи у Сврљигу било је уписано 33 ученице, што је обзиром на ратне прилике било довољно да би школа могла да настави с радом.³¹ На самом почетку школске 1941/42. године министар просвете Велибор Јонић издао је акт којим је од ученика тражио «дисциплину, послушност, пристојност и углађеност», како у школи, тако и ван ње. Убудуће, ученице су могле посећивати само оне представе за које добију одобрење своје школске власти. Ученицама је била ограничена и слобода кретања па су се тако ученици средњих и стручних школа могли задржавати на улици «зими само до 19 часова, а лети до 20 часова».³² За оне ученице које се не буду придржавале ове наредбе биле су предвиђене строге казне, чак и избацавање из школе.

У табели бр.1 приказано је како је изгледала једна страна у дневнику где су записивани часови.

²⁸ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 2 кутија, 9.9.1942.

²⁹ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 3 кутија, 1.7. 1942.

³⁰ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 3 кутија, 4.3.1942.

³¹ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 3 кутија, 28.6.1942.

³² И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 3 кутија, 22.10.1941.

ТАБЕЛА БР. 1

Шта се ради на часу	Нису дошле	Белешке о правдању изостанака	Напомена
Српски језик Песмице, читање, анализа и граматика Д.Томић Историја Краљевина Зета предавање Хр. Стојчић	Посећивале су редовно	Оправдан Неоправдан	Мирковић Миленија и Војиновић Бранка за време часа биле су јако неучтивне иако сам их неколико пута опменула.Молим разредног старешину да наведене ученице казни. Д.Томић

Просечан успех ученица био је задовољавајући. Школске 1942/43. године од уписане 34 ученице, разред је поновила једна, школу су напустиле 3 ученице, исто толико је полагало поправни испит, било је 9 одличних, 14 врло добрих, 7 добрих и 1 довољна ученица. Дневник рада за школску 1942/43. годину садржи подробне податке о свакој ученици. Поред одељка са њиховим именима и оценама посебан део у дневнику је са подацима о датуму и години њиховог рођења, месту становања, вери. Посебна рубрика садржи податке о висини и тежини ученица. Наведена су имена родитеља и њихова занимања, колико деце имају, наводе се све болести које су ученице прележале. Из тих исцрпних података сазнајемо да су ученице биле православне вере, да им је матерњи језик био српски, биле су српске народности и држављанства. Две главне улице у Сврљигу биле су Краља Александра и Карађорђева и код већине се као место боравка наводе управо ове две улице.

Када је реч о занимањима родитеља, мајке су биле домаћице, а занимања очева су била различита: највише је било трговаца, земљорадника и ћурчија, поред њих било је касапина,

јужара, обућара, кафеџија, казанџија, ковача, чувара пруге, пиљара и учитеља. Скоро половина од укупног броја ученица није прележала никакве хроничне болести, а међу најчешће прележаним болестима били су велики кашаљ, шарлах, богиње и дифтерија.

ШКОЛА У ПОСЛЕРАТНИМ ГОДИНАМА (1944-1947)

Министарство просвете је октобра месеца 1945. године донело одлуку о обавезном похађању школе у трајању од 7 (седмолетке) до 14 година старости и указала се потреба да се изврше одређене измене у организацији женских занатских школа. Убудуће, школовање у женским стручним занатским школама имало је трајати три године, а примане су ученице са 14 година старости. За следећу школску годину предвиђено је да се не врши упис ученица у први приправни разред већ само у други. Програм рада, како из стручних, тако и из научних предмета, у најкраћем временском периоду имао је бити упућен свим стручним школама, а до тада имало се радити по старом програму.¹

¹ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 4 кутија, 5.10.1945.

Повереник Министарства трговине и индустрије, у чијој надлежности су биле и женске занатске школе, доставио је наставни план и програм свим стручним школама. Тим наставним планом предвиђено је да се из научних предмета програм заврши раније «да би се последњи месец у школској години више посветио практичном раду».²

Имена ученица и њихове оцене и успех били су забележени у дневнику рада који су наставници били дужни да воде. Сачуван је дневник рада за школску 1942/42 годину и у Табели бр.2 можемо видети како су изгледале стране у дневнику са именима и оценама.

Из извештаја разредног старешине, у исто време и управнице Женске занатске школе, Славке Пешић о стању разреда у 1945/46. години сазнајемо да настава није текла нормално «јер се појавила зараза код деце па је рад био обустављен, а и две наставнице су биле одсутне пошто су биле ангажоване на раду, отклањању ратне штете».³

Исте школске године одржане су две полудневне екскурзије до оближњих села, а «ученице су присуствовале и приликом пошумљавања».⁴

Предмети који су били заступљени у Женској занатској школи приказани су у Табели бр.3.

Саставни део наставе у женским занатским школама били су испити који су могли бити: разредни, поправни, допунски и завршни. Разредни испит полажу ученице које из било којих оправданих разлога немају оце-

ну за целу школску годину. Завршни испит из предмета општег образовања полажу ученице другог стручног разреда, које су крајем школске године добиле позитивне оцене из општих предмета. Завршни део стручног испита полагале су ученице практичног разреда - атељеа које су показале успех у раду у току школске године и добиле из стучних предмета позитивну оцену. Са овим положеним испитом ученице завршавају Женску занатску школу, а свршена школа је давала ранг квалификованог радника.

Крајем 1946.године, управница Христина Стојчевић упутила је молбу Окружном начелству у Нишу за премештај «јер има на издржавање сестричину и мајку», па моли да буде премештена где има пуно разреда гимназије, нпр. у Алексинац или Пирот.⁵ Ова њена молба је испуњена марта 1947. године када је дотадашња управница добила решење о премештају у Прибој.⁶ Пошто је Христина Стојчевић премештена из Сврљига, за нову наставницу постављена је Олга Ћирић, наставница ћилимарства Државне женске занатске школе у Нишу.

² И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 10.10.1946.

³ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 27.6.1945.

⁴ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 28.6.1945.

⁵ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 15.11.1946.

⁶ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 20.3.1947.

ТАБЕЛА БР.2

Презиме и име	Беронаука	Српски	Историја са земљописом	Рачун	Познавање робе	Стручни рад	Цртање кројева	Декоративно цртање	успех
Бабовић Милутинка	3	2	1	1	1	3	2	2	Слаб
Ђусић М.Босиљка	3	3	4	4	4	5	4	4	Вр.добар
Михајловић А. Оливера	5	5	5	5	5	5	5	5	Одличан
Марковић Надежда	5	5	5	5	5	5	5	5	Одличан

О овој наставници записано је да је била врло способна и вредна, усавршавала је своје знање пратећи стручну литературу. «Добро се изграђивала личним радом и марљиво је предавала, а иако је била млада у раду и опхођењу са ученицама била је врло тактична, те је као таква освојила љубав својих ученица».¹ Ван школе радила је у антифашистичком фронту жена. Учествовала је са ученицама у свим школским приредбама које су давале у месту. Било је јако битно како се наставница понашала ван школе, а за њу стоји «да се држала коректно, да је била беспорочна и да јој је лични живот био на висини».² Из Сврљига је премештена и наставница Видосава Ценић, а на њено место постављена је Драгиња Стојиљковић, која је до тада радила у Женској занатској школи у Нишу и предавала је историју и стручно цртање и кројење.

Од 1. септембра 1945. године за наставницу Женске занатске школе у Сврљигу постављена је Славка Пешић, која је као избеглица из Штипа додељена на рад школи у Сврљигу решењем Краљевске банске управе.³ Након премештаја Христине Стојче-

вић, марта 1947. године, управница Женске занатске школе у Сврљигу постала је Славка Пешић.

Већина ученица није настављала школовање по свршетку Женске занатске школе, али било је изузетака. Сачувана је молба ученице Милунке Вукадиновић, коју је она упутила Женској занатској школи у Сврљигу, а у којој тражи да јој се дозволи полагање завршног испита јер намерава да упише Вишу женску занатску школу у Београду. Она је завршила пети разред 1941. године, али није полагала завршни испит из разлога «што се и остале другарице нису појавиле».⁴

Пошто се школске 1946/47. године уписало свега 19 ученица, по наредби начелника Одељења стручне наставе Мирка Лазовића, школа је имала бити затворена.⁵ Управа школе је од Министарства просвете одељења за стручну наставу тражила упутства, а у вези са одлуком о расформирању школе, коме треба предати школске ствари и готовину школског фонда.⁶

¹ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 21.4.1947.

² И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 20.5.1947.

³ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 1.9.1945.

⁴ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 4 кутија, 25.4.1945.

⁵ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 6.11.1947.

⁶ И.А.Н, Ж.З.Ш.С, 5 кутија, 7.11.1947.

ТАБЕЛА БР.3

ПРЕДМЕТИ		Број часова	Пређено градиво
Стручни практични рад теорија	Рубље	396	Почетно парче веш за бебу и др. ситнице. Програм завршен у целости зато и нема материј. Све врсте бодова, целокупни веш за бебу.
	Одело	290	
Цртање кројева	Рубље	32	
	Одело	28	
Српски језик		48	
Рачун		43	Све четири рачунске радње из геометрије основне ствари
Историја		25	О старој постојбини, о хришћанству, о капитулацији Југославије
Земљопис		30	Назив наше државе, о федерацији, ко влада, реке, брда, рудници
Физика		18	
Природопис		13	
Хигијена		27	
Познавање робе		15	
Декоративно цртање		43	Народне мотиве, цртање, природно сенчање
Гимнастика		13	Разне вежбе

Значај ове школе, за варошицу каква је био Сврљиг, схватили су и сами грађани Сврљига. Тако су кроз ову школу прошла скоро сва женска деца која су живела у самој варошици, јер родитељи су слали своју мушку децу да наставе школовање у некој средњој стручној школи у Нишу, што није био случај и са женском децом. Образовање и оспособљавање жена за самосталан рад било је веома важно у сваком друштву које је настојало да се модернизује. Како је један од најважнијих захтева модерног друштва била слобода човека, онда је и слобода жене била исто толико важна. Међутим, жена без своје оспособљености за самосталан рад и без своје економске незави-

сности није могла бити слободна. Дакле, ни друштво се није могло развијати уколико се жена не еманципира у социјалном, економском и културном смислу.

Пошто се после рата прешло на обавезно седмогодишње школовање, у многим варошицама отворане су ниже гимназије што је био случај и са Сврљигом. Тако су многе девојчице дорасле за Женску занатску школу морале да се уписују у Нижу гимназију која је била обавезна.

Под називом Женска стручна школа она ће у Сврлигу поново радити од 1953. до 1958. године.